

До разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
Національної академії наук України

*Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4*

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Д'яченко Тетяни Геннадіївни на тему «Договір банківського вкладу у

цивільному праві України»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

(галузь знань 081-Право)

Актуальність теми дослідження. В процесі внесення змін до національного цивільного законодавства як етапу гармонізації його із вимогами Європейського Союзу виникла також необхідність переглянути засади застосування існуючих договірних конструкцій для забезпечення нормального функціонування ринку фінансових послуг. Банківська практика функціонування договірних механізмів в сфері фінансових послуг в Україні активно змінюється, зумовлена впровадженням інноваційних технологій, поширенням процесів цифровізації. Відновлення рівня довіри клієнтів до фінансових установ є одним зі стратегічних завдань професійних учасників ринку фінансових послуг, від цього залежить стан їхньої ліквідності, це впливає на обсяги залучення грошових коштів в економіку країни.

В судовій практиці останніх років поширеними є спори, що виникли з договірних відносин в банківській сфері, в тому числі щодо порушень на

етапах укладення, виконання споживчих депозитних договорів та застосування цивільно-правової відповідальності банку за недотримання умов таких домовленостей. В правозастосовній практиці та науці виникли дискусії щодо з'ясування сутності депозитної послуги, доцільності розширення переліку суб'єктів, уповноважених займатись такою діяльністю, умов застосування правонаступництва у випадку смерті вкладника, форм цивільно-правової відповідальності банків за неповернення або порушення умов повернення депозитів, зокрема, допустимості відшкодування моральної шкоди. В межах фінансової інклюзії як одного зі стратегічних напрямів банківської діяльності в сфері споживчих депозитних послуг законодавчо мають бути створені умови підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами, посилення захисту прав споживачів фінансових послуг, підвищення рівня фінансової грамотності населення. Наукові дослідження в цій сфері сприятимуть оптимізації правового регулювання договірних механізмів залучення коштів та банківських металів як фінансових засобів на засадах їх повернення, а відповідно і усвідомленому вибору споживачем такої фінансової послуги.

Дослідженням проблем правового регулювання депозитних зобов'язань займалися такі вітчизняні науковці як А. І. Безклубий, М. А. Біда, Є. В. Карманов, В. В. Спіжов, Н. В. Тульчевська та ін. Однак, нещодавні фінансово-економічні кризи в Україні знову і знову виявляють прогалини, недоліки національного законодавства у цій сфері, а перед судами постає необхідність тлумачення та справедливого застосування відповідних норм. Усе це вказує на актуальність та важливість обраної дисертанткою теми дослідження.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність та новизна.

Серед важливих результатів наукового дослідження слід зацентувати увагу на окремі положення, які містять наукову новизну, мають важливе теоретичне та практичне значення, а саме

- обґрунтовано, що відсутність у цивільному законодавстві України норм щодо «спільних банківських рахунків» і «сімейних банківських рахунків» не дає можливості банкам укладати договори банківського вкладу із множинністю осіб на стороні вкладника, що передбачають залучення суми вкладу на вкладний (депозитний) рахунок;

- аргументовано, що укладення банками договорів банківського вкладу з умовами вкладної (депозитної) лінії не суперечать реальності договору банківського вкладу, оскільки в таких договорах воля сторін спрямована на те, щоб у банку виник обов'язок приймати у вклад (депозит) гроші майбутніх траншів вкладу (депозиту), після його укладення стосовно першого траншу вкладу (депозиту);

- встановлено, що існуюче поширення публічності на всі договори банківського вкладу за участю фізичних осіб не повною мірою відповідає потребам розвинутого цивільного обороту. З огляду на це дисертантка обґрунтовує доцільність встановлення у законі після припинення воєнного стану в Україні публічності договору банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа, лише стосовно банківського вкладу, який на момент його внесення у банк не перевищує встановленого законом граничного розміру відшкодування коштів, що сплачується вкладнику Фондом гарантування вкладів фізичних осіб;

- обґрунтовано, що в договорі банківського вкладу, письмова форма якого посвідчується ощадним сертифікатом банку, може бути встановлена лише фіксована процентна ставка, що зумовлено тим, що обов'язковим реквізитом цього цінного паперу є саме процентна ставка, а не порядок її визначення;

- удосконалено положення в частині того, що відсутність у ЦК України норм, які б системно регулювали особливості договору банківського вкладу у банківських металах та договору банківського рахунку у банківських металах, є недоліком Кодексу, який потребує усунення. Для усунення цього недоліку дисертанткою сформульовано пропозиції по внесенню змін до параграфу 3 глави 71, параграфу 1 глави 72 ЦК України, які дадуть змогу: а) визначити правову природу цього договору як виду договору банківського вкладу; б) усунути суперечності, які існують на цей час між законом і банківськими правилами; в) застосовувати до цього договору норми Кодексу щодо договору банківського вкладу та договору банківського рахунку не в порядку аналогії закону, а в силу норм параграфу 3 глави 71 ЦК України;

- удосконалено положення стосовно того, що за відсутності у договорі банківського вкладу, за яким у вклад залучено банківські метали, розміру процентної ставки, в силу правової природи об'єкта вкладу, до такого договору на підставі диспозитивної норми частини 1 статті 1061 ЦК України не може бути застосована облікова ставка НБУ. Для усунення цього недоліку дисертанткою сформульовані пропозиції щодо внесення змін до ЦК України, які передбачають встановлення в Кодексі диспозитивної норми, яка передбачає на такий випадок застосування облікової ціни банківського металу, встановленої НБУ.

Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни, є авторськими, логічно сформульовані та належно обґрунтовані в роботі. Для формулювання висновків, пропозицій авторка досліджує етапи становлення законодавства у цій сфері, порівнює положення чинного національного та зарубіжного законодавства, аналізує висловлені науковцями міркування, бачення проблеми та підходи щодо її вирішення та люструє теоретичні положення матеріалами судової практики щодо розгляду депозитних спорів.

Поставлена мета дисертаційного дослідження щодо з'ясування природи правовідносин, які виникають на підставі договору банківського вкладу, встановлення рівня ефективності правового регулювання відносин, що виникають на підставі договору банківського вкладу, розробка пропозицій і висновків, спрямованих на удосконалення норм цивільного та банківського законодавства України, є досягнута, а завдання, що ставила дисертантка, виконані.

У процесі дослідження авторка застосовувала цілу систему методів, зокрема, порівняльно-історичний, формально-логічний, порівняльно-правовий, системний, правового моделювання. Зміст роботи відповідає меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (331 найменування). Загальний обсяг роботи становить 263 сторінки, що відповідає такому типу робіт.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках таких тем науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України: «Актуальні проблеми цивільно-правового регулювання договірних відносин в Україні» (державний реєстраційний номер РК 0117U002700); «Забезпечення виконання зобов'язань у цивільному праві України: проблеми теорії і практики» (державний реєстраційний номер РК 0119U102857).

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні висновки і теоретичні положення дослідження знайшли відображення у 7 наукових публікаціях, а саме у 3 наукових фахових виданнях України; одній статті – у міжнародному науковому періодичному виданні; 3 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнській науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. З аналізу змісту тексту дисертації вбачається дотримання вимог академічної доброчесності, що підтверджується наступним. Дисертаційне дослідження Д'яченко Т. Г. містить посилання на вказані у переліку джерела в разі використання наукових підходів, тверджень, ідей, дотримано вимог законодавства про авторське право. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, які б могли поставити під сумнів самостійний характер дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення і зауваження. Поряд з позитивними характеристиками, дисертаційна робота містить і деякі дискусійні положення, а саме:

1. назва Розділу 1 ідентична назві дисертаційної роботи в цілому, а підрозділи 2.1 та 3.3 теж мають однакову назву «Зміст договору банківського вкладу». Відтак, дисертантці під час публічного захисту доцільно зацентувати увагу на відмінностях між цими підрозділами за змістом;

2. дисертанткою висловлена позиція, що застосування у договорі банківського вкладу негативної процентної ставки є неможливим з огляду на імперативну оплатність цього договору. Зокрема, на її думку, це зумовлено тим, що негативна процентна ставка, яка набрала в останні роки поширення у депозитних операціях банків у країнах ЄС, є формою доходу банку, а не вкладника. Однак, дискусійним є питання щодо того, чи слід сплату процентів банком вкладнику розуміти як плату за цим договором про надання банківської послуги, адже саме банк надає фінансову послугу вкладнику як споживачу? Очевидно, що ця позиція потребує додаткової аргументації під час публічного захисту.

3. дискусійним є положення (стор. 89) про те, що до предмету вказаного договору слід віднести не тільки суму вкладу, що підлягає видачі, а й вид вкладу (до запитання, строковий вклад, вклад на інших умовах його

повернення), умови видачі суми вкладу банком (зокрема, одноразово всією сумою або частинами з розстроченням тощо), умови щодо сплати процентів (розмір, періодичність їх сплати тощо), у разі сплати вкладнику доходу у формі відмінній від процентів, умови його сплати (форма, розмір, періодичність сплати тощо). При цьому, на думку дисертантки, за відсутності певних умов, останні можуть бути заміщені нормами ЦК України, за їх наявності. Крім того, як вже зазначалось вище, за відсутності у тексті договору істотної умови, вона може бути заміщена нормою закону, яка містить відповідне диспозитивне положення. Наприклад, якщо в договорі банківського вкладу відсутні умови про розмір процентів банк зобов'язаний виплачувати проценти у розмірі облікової ставки НБУ, а якщо у договорі відсутні умови про сплату процентів, то в силу закону проценти виплачуються вкладникові на його вимогу зі впливом кожного кварталу окремо від суми вкладу, а невитребувані у цей строк проценти збільшують суму вкладу, на яку нараховуються проценти. Занадто широке тлумачення умови про предмет досліджуваного договору, фактично віднесення до предмету усіх аспектів домовленості між банком та вкладником, потребує додаткової аргументації позиції авторки;

4. в цілому підтримуючи пропозицію щодо запровадження спільних банківських рахунків, дискусійним видається визначення на грошові кошти на таких рахунках прав володільців цих рахунків саме в рівних частках, якщо інше не встановлено договором. Виникає питання доцільності об'єднання таких коштів на єдиному рахунку.

Наведені зауваження мають уточнюючий характер, стосуються дискусійних положень, не впливають на загальну позитивну оцінку якості роботи в цілому. Здобувачка володіє необхідними теоретичними знаннями, а також обізнана з банківською та судовою практикою, критично оцінює проблемні аспекти правового регулювання депозитних зобов'язань, виявила

здібність до наукової роботи на належному методологічному, теоретичному рівні.

Значення одержаних результатів для науки та практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Висновки та рекомендації, викладені у роботі, можуть бути використані

- у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень у сфері цивільного права України;

- у правотворчій діяльності – для формування концептуальних напрямів реформування договірних механізмів функціонування банківської системи, удосконалення законодавства з цих питань у сфері захисту прав споживачів депозитних послуг;

- у правозастосовній діяльності – для формування судової практики вирішення спорів щодо невиконання чи неналежного виконання депозитних зобов'язань банками, в тому числі з метою узагальнення судової практики;

- в освітньому процесі – для викладання курсів «Цивільне право України», «Банківське право», «Договірне право», а також підготовки курсів лекцій, підручників, посібників, навчально-методичних матеріалів із вказаних курсів.

Загальний висновок. Актуальність тематики дослідження, ступінь обґрунтованості положень наукової новизни, сформульованих висновків, повнота викладу положень новизни в публікаціях відповідають вимогам, встановленим для такого виду наукових робіт. Дисертаційна робота Д'яченко Тетяни Геннадіївни на тему «Договір банківського вкладу у цивільному праві України» є завершеною, самостійно підготовленою науковою працею, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року

№ 44, а її авторка Д'яченко Тетяна Геннадіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (галузь знань 081-Право).

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії права та прав людини

Українського католицького університету

Лепех С. М.